

IIIA NOMENCLATUUR IS SOMS INGEWIKKELDER DAN HET LIJKT!

André J. van Loon, Amsterdam, 2009

In de vorige aflevering van Forum Formicidarum presenteerde Rudolf van Hengel een update van de lijst van Nederlandse mierensoorten (Van Hengel 2009). Van Hengel stelde tevens voor om de *Serviformica*-soorten voortaan als behorend tot het subgenus *Formica* sensu stricto te beschouwen, en om de bosmieren in een nieuw subgenus, '*Silvaformica*' te plaatsen. Helaas bleek hieruit dat de auteur in zijn enthousiasme niet op de hoogte is van de internationale taxonomische en nomenclatorische spelregels die er voor de naamgeving van zoölogische categorieën (genera, soorten, etc.) gelden. Rudolf van Hengel vroeg om de mening van de lezer en die heb ik hem ook gegeven. Op verzoek van Rudolf van Hengel zal ik hieronder kort ingaan op deze onderwerpen.

Een nieuw subgenus '*Silvaformica*'?

Een wetenschappelijke naam van een soort is altijd gekoppeld aan een bepaald exemplaar, het zogenaamde 'type'. Voor een genusnaam wordt een typesoort aangewezen. In taxonomische verhandelingen is het verder gebruikelijk om achter de wetenschappelijke naam ook de auteur van die naam te vermelden en het jaartal waarin de naam werd gepubliceerd. Over dit laatste verderop meer. Voor het genus *Formica* Linnaeus, 1758 is *Formica rufa* Linnaeus, 1761 (een bosmier dus!) als typesoort aangewezen (door Curtis, in 1829). De naam *Formica* is daarmee onlosmakelijk verbonden met de bosmieren. Toen er later onderverdelingen van het genus in subgenera plaatsvonden, kwamen de bosmieren daarmee automatisch terecht in het subgenus *Formica*. Daar valt niets aan te veranderen. Bovendien, als je een nieuwe (sub)genusnaam introduceert, zou je daarvoor ook een typesoort moeten aanwijzen en je moet aannemelijk maken dat dat nieuwe (sub)genus ook anders is dan de reeds bestaande. Ook hieraan wordt niet voldaan. De naam '*Silvaformica* Van Hengel, 2009' is daarmee een zogenaamd 'nomen nudum', een ongeldige naam zonder formele taxonomische en nomenclatorische betekenis. [NB: in het verre verleden waren de regels minder strikt. De naam *Formica* werd dus door Linnaeus als eerste gebruikt en pas later werd deze naam door Curtis aan de soort *Formica rufa* gekoppeld.] En als de naam '*Silvaformica*' al op geldige wijze tot stand zou zijn gekomen, zou deze onmiddellijk als synoniem van *Formica* (de oudst beschikbare naam van de hele groep) moeten worden beschouwd omdat er geen geldige reden is om de naam *Formica* te vervangen.

Kortom: snel vergeten, die naam *Silvaformica* en ook niet meer gebruiken!

Serviformica voortaan *Formica* sensu stricto?

Van Hengel redeneerde verder dat fylogenetisch gesproken *Serviformica* aan de basis staat van *Formica* en er dus 'eerder was' dan *Formica* en dat daarom de *Serviformica*'s voortaan *Formica* zouden moeten heten. De fylogenie van de groep zou best zo in elkaar kunnen zitten, maar een fylogenie is altijd een hypothese die later best weer door een andere kan worden vervangen. De fylogenie speelt daarom voor de naamgeving geen enkele rol. Een reeds bestaande naam kan gewoon niet op deze manier worden toegepast.

In jargon heet het dan dat de naam *Formica* ‘niet beschikbaar’ is (want reeds in gebruik voor de bosmieren). Als er een nieuwe (sub)genusnaam wordt voorgesteld, moet een geheel nieuwe naam worden bedacht.

In dit geval zijn dus twee fouten gemaakt: er is geen geldige reden om de naam *Serviformica* te vervangen en een nieuwe naam zou meteen een synoniem zijn; en de naam *Formica* is daarvoor bovendien niet beschikbaar.

Wetenschappelijke namen en hun auteurs

In taxonomische verhandelingen is het gebruikelijk om achter de wetenschappelijke naam van een soort ook de auteur van die naam te vermelden en het jaartal waarin de naam werd gepubliceerd. Een oplettende (maar niet ingevoerde) lezer van dergelijke stukken zal het misschien zijn opgevallen dat auteursnaam en jaartal soms wel en soms niet tussen haakjes staan geplaatst. Dat is echter geen redactionele slordigheid, maar heeft een duidelijke functie: als er geen haakjes staan, is de betreffende soort formeel beschreven (gepubliceerd) in combinatie met de betreffende genusnaam; als er wel haakjes staan is de soort aanvankelijk beschreven in combinatie met een andere genusnaam maar later bij een taxonomische revisie in een ander genus geplaatst. Voorbeelden: De soort *Formica fusca* Linnaeus, 1758 werd door Linnaeus beschreven in het genus *Formica*, en daarom zijn geen haakjes gebruikt; de soort *Lasius fuliginosus* (Latreille, 1798) werd door Latreille in 1789 beschreven, maar is pas later door een andere auteur in het genus *Lasius* geplaatst, en daarom zijn er wel haakjes gebruikt. Latreille beschreef deze soort in het genus *Formica* (als *Formica fuliginosa*; de bijvoeglijke soortnaam krijgt hier de vrouwelijke uitgang -a omdat de naam *Formica* vrouwelijk is).

In de lijst van Van Hengel staan echter nergens haakjes, waar ze bij meerdere soorten wel degelijk hadden moeten staan. Het lijkt me niet zinvol om hier de complete lijst weer te herhalen met correct geplaatste haakjes. De geïnteresseerde wordt verwezen naar bijvoorbeeld de boekjes van Seifert (1996, 2007) waar deze informatie beschikbaar is. Ook in de namenlijst van Boer et al. (2003) zijn de haakjes juist geplaatst (maar in die lijst worden de recent toegevoegde Nederlandse soorten natuurlijk nog niet vermeld).

Zoölogische nomenclatuur is zoals gezegd gebonden aan allerlei – soms ingewikkelde – regels. Deze zijn vastgelegd in de ‘International Code of Zoological Nomenclature’, door de specialisten liefkozend ‘de Code’ genoemd (ICZN 1999). De Code is tegenwoordig ook via internet beschikbaar: <http://www.iczn.org/iczn/index.jsp>. Wie geïnteresseerd is in de naamgeving van de mieren, kan terecht bij het boek van Bolton (1995) en de recentere update daarvan op cd-rom (Bolton et al. 2005 [2007]).

Literatuur

- Boer, P., W. Dekoninck, A.J. van Loon & F. Vankerkhoven** 2003. Lijst van mieren (Hymenoptera: Formicidae) van België en Nederland, hun Nederlandse namen en hun voorkomen. *Entomologische Berichten* (Amsterdam) 63: 54-58.
- Bolton, B.** 1995. A new general catalogue of the ants of the world. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts/London.
- Bolton, B., G. Alpert, P.S. Ward & P. Naskrecki** 2005. Bolton's catalogue of ants of the world. CD-ROM [tweede editie 2007]. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts/London.
- Hengel, G.R. van** 2009. Soortenlijst van mieren in Nederland. *Forum Formicidarum* 8 (3): 12-19.
- ICZN (International Commission on Zoological Nomenclature)** 1999. International Code of Zoological Nomenclature. International Trust for Zoological Nomenclature, London.
- Seifert, B.** 1996. Ameisen – beobachten, bestimmen. Naturbuch Verlag, Augsburg.
- Seifert, B.** 2007. Die Ameisen Mittel- und Nordeuropas. Lutra Verlags- und Betriebsgesellschaft, Görlitz.